

**КУ «Публічна бібліотека Збараської міської ради»
Відділ інформації, реклами, удосконалення методики і
практики бібліотечної роботи**

Григорій Сковорода: невловимий син свободи

300 років від дня народження

***рекомендаційний
біобібліографічний посібник***

Збараж – 2022

УДК 01(477.84)(092)

Г 83

Укладач: Н. Сенчишин, *провідний бібліограф відділу інформації, реклами, удосконалення методики і практики бібліотечної роботи КУ «Публічна бібліотека Збараської міської ради»*

Комп'ютерний набір: Н. Сенчишин

Відповідальна за випуск: О. Бойко, *директор КУ «Публічна бібліотека Збараської міської ради».*

Г 83 Григорій Сковорода [Текст]: реком. біобібліогр. посіб. / КУ «Публічна бібліотека Збараської міської ради», від. інформ., реклами, удосконалення методики і практики бібл. роботи; уклад. Н. Сенчишин. – Збараж, 2022. – 29 с.: фотогр.

3 грудня 2022 року виповнюється 300 років від дня народження Григорія Сковорода – видатного українського філософа-містика, просвітителя-гуманіста, поета, педагога, богослова .

Григорій Савич Сковорода – найвидатніша постать у культурному й літературному житті України XVIII ст. Великий народний мислитель, просвітитель і письменник, він у своїх творах розвивав цілий комплекс ідей, актуальних для свого часу, виражав передові погляди українського громадянства. Його багатогранна філософська й літературна творчість – це остання ланка в перехідному періоді від давньої української літератури до нової.

Адресується учителям, студентам, культурно-освітнім працівникам, а також усім, хто не байдужий до історії України.

Електронну версію посібника розміщено на веб-сайті КУ «Публічна бібліотека Збараської міської ради»: <http://www.zbarazh-library.com.ua/written-people.html>,

УДК 01(477.84)(092)

© КУ «Публічна бібліотека Збараської міської ради», 2022

Григорій Сковорода козацького роду. Він народився 3 грудня 1722 року в Чорнухах Лубенського повіту (на Полтавщині). Батьки – Сава та Пелагея – у сім років віддали його до школи. З дитинства, Григорій ріс заглибленим у свої думки хлопчиком, багато часу проводив на самоті. До господарської

роботи Сковорода теж брався неохоче, тож батьки вирішили віддати його на навчання. Спочатку – у дяківську школу, а у 1738 р. (в деяких дослідженнях вказується 1734 р.) Григорій Сковорода став студентом Києво-Могилянської академії, яка у той час була єдиним вищим загальноосвітнім навчальним закладом Наддніпрянської України, але не поступалася своїм рівнем перед тогочасними європейськими університетами. Академія мала багату бібліотеку, високоосвічених викладачів, тому серед бажаючих навчатися були і юнаки-чужинці, зокрема, з Болгарії, Молдови, Сербії. Особливо добре було поставлено викладання мов, поезики, риторики. Повний курс навчання складався з восьми ординарних класів і тривав 12 років. Чотири перших роки (підготовчий – фара, три молодші – інфіма, граматика, синтаксис) відводилися для опанування старослов'янської, латинської, української, грецької та польської мов. Приділялася увага класичній римській і грецькій літературі. У двох середніх класах – поезики і риторики навчали складати вірші, ознайомлювали із загальними правилами віршотворення, прищеплювали вміння складати і проголошувати промови різного призначення (суворі, вітальні, вдячні, прохальні). У двох старших класах філософії та богослов'я кількість слухачів суттєво зменшувалася через тривалий термін навчання (6 років). Проте, саме викладання цих двох предметів склало європейську славу академії, оскільки професори: Й. Кононович-Горбацький, І. Гізель, С. Яворський,

Ф. Прокопович, Г. Кониський та багато інших створили філософську школу в Україні й завдяки їхнім зусиллям навчальний заклад став центром філософської думки. Значну увагу в Київській академії приділяли вивченню математики, що викладалася, як і всі інші предмети, за рукописними авторськими підручниками. Важливе місце відводилося також художній і музичній освіті – малюванню, хоровому співу, диригуванню, композиції. У навчанні Г. Сковорода був перший, і всі найкращі похвали належали йому. Протягом навчання в Академії вивчив латинську, грецьку, церковнослов'янську, польську, німецьку й інші мови, що давало йому можливість читати в оригіналах твори античних філософів, поетів та істориків, а також твори мислителів епохи Відродження і Нового часу, письменників, від античних до сучасних, праці яких були присутні в академічній бібліотеці, якою він активно користувався.

У грудні 1741 року він пройшов конкурсний відбір у Глухові і потрапив у придворну капелу російської імператриці Єлизавети. Тому наступні три роки Сковорода живе у Санкт-Петербурзі та Москві.

Наприкінці літа 1744 року Сковорода повертається до Києва, звільняється із капели і знову йде вчитися філософії до Київської академії.

Через рік Григорія Сковороду, як перекладача, беруть у торгіву місію, яка має на меті закуповувати вино у Європі. Протягом наступних п'яти років Сковорода побував в Угорщині, Австрії, Словаччині, Польщі, а за деякими даними, також у Чехії, Німеччині та Італії.

Повернувшись до Києва, Сковорода почав працювати вчителем поезики у переяславському колегіумі, підготував курс «Розважання про поезію...», але швидко пішов звідти, оскільки від нього вимагали «викладати так, як заведено». Восени 1744 року Сковорода продовжив навчання на курсі богослів'я префекта академії Георгія Кониського.

Із 1753 року Григорій Сковорода стає вихователем Василя Томари – старшого сина Степана Томари і Анни Кучубей. Там – у селі Каврай, що за 36 верст від Переяслава – він затримається

на шість років. Тоді ж створює свою найвідомішу поетичну збірку «Сад божественных песней».

У серпні 1759 року Сковорода став викладачем поетики Харківського колегіуму. На той час він уже дуже вирізнявся від загалу, сторонився почетеї та відмовлявся від нагород. Сковорода казав, що йому наснився сон, у якому він побачив усі ниці прояви людської природи. Цей сон спонукав Сковороду вдатися до аскетичного способу життя і багато часу проводити у мандрах. Працюючи в колегіумі ще три навчальних роки, філософ згуртував навколо себе здібних учнів, веде з ними довгі бесіди, розкриває очі на світ, навчає гри на органі, сопілці, організує хор. З цього часу починаються його пожиттєві дружні стосунки з учнем Михайлом Ковалінським, став не тільки найближчим другом, але в майбутньому й біографом Григорія Савича. Саме в листах до нього Григорій Савич висловлював найважливіші ідеї, що пізніше ставали основою філософських трактатів.

Великий авторитет Г. С. Сковороди серед учнів, його сміливі викривні промови проти несправедного життя чернецтва, прямота, критика фальші, новаторські підходи до викладання – посилюють заздрощі та неприязнь до нього колег і особливо вороже налаштовують нове керівництво. Поета починають переслідувати, забороняють проводити позакласні заняття з юнацтвом, тому в 1764 р. він залишає колегіум, щоб у 1768 р. останній раз ще на рік повернутися в його стіни.

На запрошення харківського губернатора О. Щербініна, який домігся відкриття при колегіумі додаткових світських класів, Григорій Савич починає викладати «правила благонравія» у формі катехізису, для чого складає невеликий курс своїх лекцій «Начальная дверь ко християнскому добронравію...», де порушує питання людського щастя, розкриває поняття про природу, вічність, Бога. В його лекціях перепліталися релігійні й морально-етичні норми людського буття. Проте з погляду єпископа белгородського Самуїла Миславського, виклад не відповідав церковним канонам, був світським за формою, а тому єпископ «вознегодовал на него с гонением». Звинувачений у вільнодумстві, філософа в третє у 1769 р. було вигнано з Харківського колегіуму і він змушений

назавжди припинити педагогічну, а разом з нею і будь-яку службову діяльність.

Починаючи із 1769 року, Григорій Сковорода починає писати свої філософські діалоги, трактати та езопівські байки. Вони дійшли до нашого часу, хоча за життя Сковороди не друкувалися.

За переказами, Григорій Сковорода знав день своєї смерті і помер у мирі із самим собою 9 листопада 1794 року в селі Пан-Іванівка, а тепер – Сковородинівка Харківської області. На своїй могилі Сковорода заповів написати слова, які тепер знають усі: *«Світ ловив мене, та не спіймав»*.

На превеликий жаль, у ніч проти 7 травня 2022 року російські артилеристи під час повномасштабного вторгнення на територію України завдали прицільного удару по музею Григорія Сковороди у селі Сковородинівка Харківської області. Напередодні війни там тільки закінчилися реставраційні роботи, заклад готували до відзначення трьохсотріччя видатного філософа зі світовим ім'ям.

Увесь творчий доробок Григорія Сковороди, який включає 18 філософських творів, 7 перекладів, збірник «Сад Божественних пісень», «Байки Харківські», – це єдина система поглядів, єдина філософія. Провідне місце у філософській системі Г. Сковороди займає розроблена ним теорія пізнання. Він сприймав Біблію як джерело знань, мудрості, вікового досвіду пояснення і пізнання світу. Пізнаючи себе і навколишній світ, людина самоутверджується, розвиває свої природні нахили і здібності, обирає свій шлях і усвідомленою «спорідненою» працею виконує своє земне призначення. У центрі філософії мислителя – питання про щастя людини і шляхи його досягнення. Г. Сковорода був всебічно обдарованою людиною – філософом, письменником, педагогом, музикантом, знавцем античності й середньовіччя, володів кількома мовами – латинською, старогрецькою, старосврейською, польською, німецькою, російською. Він постійно вчився, поглиблював свої знання, передаючи їх одночасно іншим – учням, близьким знайомим, випадковим

слухачам. Мандруючи Україною і світами, він цікавився життям, звичаями, мистецтвом, віруваннями інших народів, вкраплював у свої твори враження від побаченого й почутого.

Кращі його поезії, що ввібрали досягнення народної лірики і сатирично-гумористичного віршування XVIII ст., ще за життя поета стали народними піснями, ввійшли до репертуару народних співців – кобзарів і лірників, зазнали народних переробок. Поезія Г. Сковороди є доповненням до його філософських трактатів і діалогів. Автор у поетичній формі розвиває ті ж думки й погляди, що виражені у філософських творах. Феномен постаті Григорія Савича Сковороди – у дивовижному гармонійному поєднанні краси тілесної й духовної. У власному житті він сповідував виразні й тверді принципи: самопізнання і внутрішня відповідність волі Божій. Окрім того, філософ постійно наголошував, що людина має невичерпний духовний потенціал, який лише необхідно спрямувати у потрібне русло, на справи Божі: пізнання і творчість.

Григорій Савич Сковорода — новатор в галузі вокальної педагогіки

Постать видатного філософа, талановитого поета, професійного музиканта-виконавця Григорія Савича Сковорода хвилює сучасне суспільство. Його творчість, що стала підсумком найвищих досягнень давнього українського письменництва та композиторства, й донині має великий вплив. Значну роль у житті та творчості Г. Сковорода мала музика. Вона була його вірною супутницею, з нею пов'язані всі основні етапи його творчості й діяль-

ності. Народну пісню філософ вважав за засіб пропаганди волелюбних ідей, заклик до чесного трудового життя, до морального самовдосконалення. Григорій Савич Сковорода як поет, композитор та професійний музикант збагатив музично-поетичну творчість новими темами, новими мотивами та образами. Музична мова більшості його пісень тяжіє до народнопісенного мелосу. Водночас його пісні знаменують собою народження нового жанру — сольної пісні з інструментальним супроводом. Підтвердженням певної традиції виконання пісень Г. С. Сковорода з інструментальним супроводом існує безліч прикладів. Музично-поетична творчість Григорія Савича Сковорода представлена кантами й піснями. За життя автора його пісні не друкувалися. Їх співали прості люди скрізь по Україні, ці пісні ще й досі побутують у народних «редакціях» та переробках. Лише декілька пісень знаходяться у рукописних збірниках кінця XVIII – початку XIX ст. Григорій Савич Сковорода був надзвичайно музично обдарованою людиною. Все життя не розлучався він із народною піснею, майстерно володів сопілкою, скрипкою, бандурою, гусями. «Він почав музичне поприще в домі батька

свою сопілкою, свіріллю. Там... він з раннього ранку виходив у гай і награвав на сопілці... Поступово він так удосконалив свій інструмент, що міг на ньому передавати перелив голосу птахів співучих. З того часу музика і спів стали щоденним заняттям Сквороди». Як бачимо, Григорій Скворода, співаючи своїх пісень, часто супроводив спів грою на інструменті або акомпанував іншим.

Важливим джерелом для вивчення пісенної творчості Григорія Сквороди є його текстова збірка під назвою «Сад божественных песней». Велику групу в збірці становлять алегоричні пісні, позначені соціальною спрямованістю, суто сатиричні, близькі до народної творчості та сатир і байок російських поетів, попередників Крилова – Дмитрієва, Хемніцера, Ізмайлова. Саме до них належить відомий кант «Всякому городу нрав и права» (використаний згодом І. П. Котляревським у «Наталці-Полтавці»). Багато пісень виражають протест проти соціальної нерівності й несправедливості («Ох, счастье, счастье», «Ой ти, пташко-жовтобоко», «Ах ты, свете лестный»). Багато рукописних текстових збірників того часу містять «Полевую песню господина Сквороды» («Ах поля, поля зелены»), яка була настільки відома й популярна в ті часи, що вважали за непотрібне фіксувати її мелодію. Репертуар українських лірників та бандуристів також містив псалми та канти за текстами близькими до пісень Сквороди. В народі їх називали «сковородинівськими», мабуть від того, що вони були перейняті від Сквороди народними музикантами. Пісенна творчість Григорія Сквороди пронизана українським пісенним фольклором. Про це свідчить образність його пісень, ритміка й розмір його віршів, уживання постійних епітетів, метафор, порівнянь, які були характерними для народної творчості.

Скворода вперше в Україні довів цінність української пісні, піднісши її авторитет і роль у літературі, а отже, і в усьому світі. Доказом наших думок є слова професора М. П. Попова про те, що Г. Скворода, по суті, вперше в Україні усвідомив і зробив цим внесок у формування змісту підготовки вокалістів. Григорій Скворода сміливо підніс значення народної, а ми

додамо пісенної, творчості. Його пісні – це новий жанр сольної пісні з інструментальним супроводом. Він був новатором – гуманістом, який у пісенному жанрі багатогранно відроджував духовний світ людини. Сковорода зробив і значний внесок у систему підготовки вокалістів. Він застосовував емпіричний метод підготовки вокалістів, тобто метод наслідування. Сутність цього методу полягає у професійному сприйнятті учнем співу вчителя через копіювання на слух, коли голосові м'язи фіксують правильну постановку голосу, довершуючи її через особисті емоції, почуття, темперамент. Визначаючи неординарність, своєрідну святість Григорія Савича Сковороди, життєвим девізом якого було: «Краще мені хліб з водою, чим мед з бідою», можна зрозуміти народну любов до генія, якого, за словами Д. Еварницького, люди вважали за праведника, який своїм словом, своїми піснями і чудовою грою на сопілці замовляє душевні й сердечні рани.

Григорій Сковорода у мистецтві

Сковорода у живописі

- Васильківський С. «Народ слухає пісні Сковороди»
- Їжакевич І. «Сковорода в дорозі»; «Т. Шевченко-пастух виспіває Сковороду»; «Посланець Катерини запрошує сквороду до Петербурга».
- Касіян В. Гравюра Г. Сковороди до 150-ї річниці його смерті.
- Литвиненко В. Серія естампів «З життя Сковороди».
- Павлович Ю. Акварельна сюїта на різні мотиви з життя Сковороди.
- Трохименко К. «Григорій Сковорода серед народу».
- Яблонська Т. Портрет Г. Сковороди.

Сковорода в скульптурі

- Кавалерідзе І. П. – автор пам'ятників Сковороді в містах Києві, Лохвиці, Харкові та Чорнухах (з 1972 року – експонат Чорнухинського літературно-меморіального музею Г. С. Сковороди);
- Луцак В. П. – автор пам'ятника Сковороді в м. Переяславі;
- Зарічний І. С. – автор пам'ятника Сковороді в м. Переяславі;
- Олесь Сидорук і Крилов Борис – автори пам'ятника Сковороді в м. Київ, на території МАУП.
- Сейфаддін Гурбанов – скульптор пам'ятника Григорію Сковороді в м. Любляна (Словенія).

Сковорода в кіномистецтві

- Кавалерідзе І. П. Художня кінобіографія «Григорій Сковорода», 1959 р.
- Роллан Сергієнко. Документальна кінострічка про Григорія Сковороду «Відкрий себе», 1972 р.
- Юрій Зморович, Анатолій Кучеренко. «І світ мене не впіймав...», 2004 р.
- Олексій Лябах. «Григорій Сковорода» із циклу «Великі українці», 2008 р.
- «Григорій Сковорода» із циклу «Обличчя української історії», НТК України, 2011 р.
- Олена Хмирова. Документальний телефільм «Таємничий Сковорода», 2013 р.

Сковорода у літературі

- «Предтеча» – роман Василя Шевчука про Григорія Сковороду.

Сковорода у музиці

Сковорода грав на скрипці, бандурі, гусях, флейті. Багато віршів Григорія Сковороди покладені на музику. Український композитор Леонід Грабовський створив цикл «Tempere Mortem» (1991).

Крім того, існують відомості про композиторську діяльність Григорія Сковороди. Зокрема, йому належать пісні «Ой ти птичко жолтобока», «Стоїть явір над водою». Поодинокі записи музики Сковороди збереглися у рукописних збірках кінця XVIII – початку XIX століття. Цю музику виконував ансамбль Святослава Крутикова «Смергата Таугіса», згодом – Ансамбль давньої музики Костянтина Чечені. Вірш «Всякому городу нрав і права» входить до репертуару багатьох сучасних кобзарів-виконавців: Сергій Захарець, Тарас Компаніченко, Ніна Матвієнко, Олександр Тріус, Ярослав Крисько, Олександр Савчук, Юліан Китастиий.

Цікаві факти про Григорія Сковороду

- ✓ Григорій мав відмінний музичний слух та чистий голос. Тож окрім Могилянки, він навчався в Глухівській співацькій школі. Зі школи, він потрапив до Петербурзької царської хорової капели, брав участь у виступах.
- ✓ Григорій Сковорода не бажав заводити стосунки чи навіть просто закохуватися. Та така доля не оминула юнака: йому все ж припала до душі дівчина, а згодом він запропонував своїй обраниці одружитися. Однак в останній момент передумав: втік просто з-під вівтаря.
- ✓ Сковорода абсолютно нікого не боявся та не поважав високі чини. Він вважав, що людину варто оцінювати за її розумом та досягненнями, а не за статусом у суспільстві.
- ✓ Одного разу, імператриця Катерина II забажала особисто побачити відомого філософа. При зустрічі, Григорій не

вклонився їй. Коли ж Катерина запитала, чому він не хоче кланятися, Сковорода спокійно відповів: «Не бажав я тебе бачити, ти сама захотіла на мене подивитися. А як же ти мене роздивишся, якщо я перед тобою удвоє зігнуся?»

- ✓ Під час учительської роботи, Сковорода теж був не надто тактовним. Замість оцінок, він «нагороджував» учнів словесно. Так, від нього легко можна було отримати таку характеристику, як «вельми туп» або «справжнє безглуздя». Та, незважаючи на це, студенти ставилися до Григорія прихильно.
- ✓ Основною метою людського життя Григорій вважав самопізнання. Саме цій справі він присвячував максимум часу.
- ✓ З 1769-го, Сковорода вів мандрівне життя, не засиджуючись довго на одному місці. Фінансові та матеріальні блага теж мало хвилювали філософа: у побуті та своїх звичках він був надзвичайно скромним. Мандрівна торбина, яку Григорій завжди брав із собою, вміщувала сопілку, книжки та власні рукописи.
- ✓ За своє життя, Сковорода не видав друком жодного твору, але зовсім не переймався через це.
- ✓ Григорій вкрай мало часу витрачав на повноцінний відпочинок та сон: не більше 4-х годин на добу. Завжди старався вставати зі сходом сонця.
- ✓ За переказами, Сковорода був вегетаріанцем. Він вірив у правдивість сновидінь, тому коли одного разу у сні побачив, як люди їдять одне одного, то відмовився їсти м'ясо. Харчувався переважно молочними продуктами, свіжими фруктами та овочами. Проте, дивує й такий факт, Григорій полюбляв шалено дорогий (на той час) сир пармезан, який передавали йому із Франції друзі.
- ✓ Відомі різні факти, які доводять, що поет умів передбачати біду. Так, у 1770 році він гостював у свого друга Іустина – начальника Китаївської пустелі в Києві. Раптом він заявив, що їде. Коли його почали розпитувати, сказав, що під час прогулянки Подолом почув трупний запах. Іустин вмовляв його

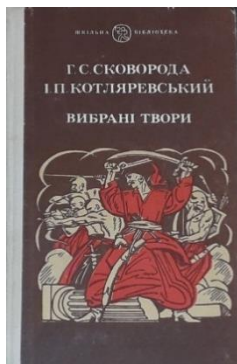
не їхати і запевняв, що ніякої небезпеки немає, але Григорій не послухав. А через два тижні у Київ прийшла чума, і місто закрили.

- ✓ Скворода знав дату своєї смерті. 9 листопада 1974 року, за переказами, до обіду він скликав своїх друзів, провівши весело час, потім викопав собі могилу (уславши її дубовим листям), пішов у кімнату, надів чисту білизну, підклав під голову сумку з власними пожитками і навіки заснув.
- ✓ Про точну дату народження Г. Сквороди світ дізнався лише через 200 років після народження філософа. Саме тоді дослідники віднайшли в одному із його листів згадку про святкування власного дня народження.
- ✓ Відстоював права людської особистості в кожній людині, що на ті часи означало сильну демократичну тенденцію. Відкрито засуджував московських гнобителів.
- ✓ Скворода ніколи не мав сім'ї, власного дому й постійного доходу. Він жив то в одних, то в інших знайомих. Все його майно було завжди з ним: рукописи, книжки, за поясом – сопілка, у руках – посох, на плечах – селянська свита.
- ✓ відповідно до однієї з гадок, саме Григорію Савичу належить фраза “Дасть Бог день - дасть Бог їжу”.

Увічнення пам'яті Григорія Сковороди

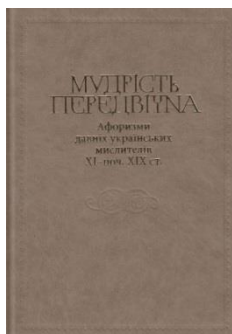
- Іменем філософа по Україні названо не тільки величезну кількість вулиць, а й цілі населені пункти.
- В селі Сковородинівка на території Золочівського району Харківської області розміщений Національний літературно-меморіальний музей імені Сковороди;
- меморіальний музей відкрито в Національному історико-етнографічному заповіднику «Переяслав» у місті Переяслав-Хмельницький;
- літературно-меморіальний музей функціонує в Чорнухах, де також створено історико-культурний заповідник «Батьківщина Григорія Сковороди»;
- пам'ятники Сковороді стоять у Києві, Лохвиці, Переяслав-Хмельницькому, Харкові, Чорнухах;
- в червні 1996 року Національний банк України випустив срібну ювілейну монету номіналом в мільйон карбованців, присвячену Сковороді;
- банкнота номіналом 500 гривень випущена НБУ 15 вересня 2006 року. На аверсі розміщено портрет Григорія Сковороди, в дизайні платіжного засобу використано 2 малюнка його авторства.

Бібліографічний огляд творів Григорія Сковороди

Сковорода, Г. Байки Харківські [Текст] / Г. Сковорода // Сковорода, Г. Вибрані твори / Г. Сковорода, І. Котляревський . – Харків, 1985. – С. 11-40 .

«Байки Харківські» – перший на Україні збірник оригінальних байок. Г. Сковорода висловлює в них сподівання і надії пригноблених мас, висміює космополітизм, ледарство, і пихатість панівного класу.

Сковорода, Г. Вибір із творів 1760-1790 рр. [Текст] / Г. Сковорода // Мудрість предвічна. Афоризми давніх українських мислителів XI – поч. XIX ст. / вибрав і упоряд. В. Шевчук. – Київ, 2019. – С. 374-992.

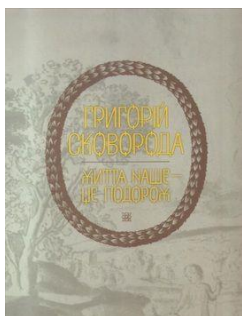
Пропонована книжка – це унікальне, найповніше зібрання авторських афоризмів, що творились українськими мислителями упродовж XI – поч. XIX століть. Це видання, по суті, є книгою духовно-інтелектуального буття українського народу за вісім століть. Зібрані під однією обкладинкою концентровані думки давніх українських любомудрів виразно свідчать про багатство та розмаїття культурної спадщини українського народу, глибокі джерела українського інтелектуалізму та його багатовікову залученість у загальноєвропейський контекст. Ці роздуми про світ та людину – її свободи, віру, ідентичність – відіграють важливу роль в усвідомленні українцями своїх духовних вартостей, історичної пам'яті та формуванні модерного співжиття зі світом. Для широкого читачького загалу.

Сковорода, Г. Вибрані твори [Текст] / Г. Сковорода. – Київ : Дніпро, 1971. – 134 с.

Вірний син народу, його захисник, мудрий учитель і співець – таким постає він із своїх творів. У них він підносить животрепетні питання суспільного життя свого часу. Піддавав гострій критиці панівні класи, основи феодально-самодержавної влади.

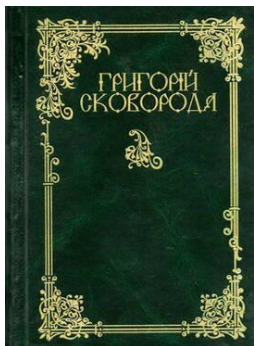
Сковорода, Г. Життя наше – це подорож [Текст] / Г. Сковорода; упоряд. та пер. В. Шевчук. – Львів : в-во «Апріорі», 2021. – 272 с.: іл.

Унікальність видання в тому, що тут чи не вперше зібрані в одній книзі художні твори видатного філософа в повному їх обсязі з додачею вибраних упорядником з різних текстів (і художніх, і філософських) афоризмів, які сягають вершин афористики. Книга містить ґрунтовно розвідку В. Шевчука про письменницьку спадщину Г. Сковороди та біографію, написану учнем філософа М. Ковалінським. Всі тексти подані в перекладі сучасною літературною мовою з урахуванням цезур. Система ілюстрацій відбиває образотворче бачення світу XVIII ст.

Сковорода, Г. Пізнай в собі людину [Текст] / Г. Сковорода ; ред. та пер. поезії В. В. Войтович ; передм. М. Кашуби. – Львів : Світ, 1995. – 528 с.

Із всього творчого доробку мислителя тут найбільш повно представлені його діалоги й трактати, в яких дається роз'яснення «Святого письма», розуміння Бога, Всесвіту, Людини. Вперше друкується переклад на сучасну українську мову біографії Г. Сковороди, що була складена його другом і учнем М. Ковалінським.

Сковорода, Г. Повна академічна збірка творів [Текст] / Г. Сковорода; за ред. проф. Л. Ушкалова. – Харків : Майдан, 2016. – 1400 с.

Ця книга – перше видання творів великого українського поета й філософа Григорія Сковорода (1722 - 1794), здійснене в належному академічному форматі. Воно стане цінним джерелом для філософів, літературознавців, мовознавців, культурологів, педагогів, богословів та інших фахівців, які вивчають творчість Сковорода, надійним підґрунтям для перекладів його творів іншими мовами, для підготовки популярних видань тощо. Книга стала одним із переможців конкурсу XVII міжнародного Форуму видавців у Львові (2010), а також отримала тран-прі Всеукраїнського рейтингу «Книжка року – 2010».

Сковорода, Г. Повне зібрання творів [Текст]: у 2 т. Т. 1 / Г. Сковорода. – Київ : Наукова думка, 1973. – 531 с.

Т. 2: Трактати. Діалоги. Притчі. – 1973. – 574 с.

До цього видання увійшли всі оригінальні твори Сковорода. Твори розміщено у хронологічному порядку. До першого тому увійшли літературні та філософські твори Г. Сковорода, написані ним з середини 50-х до середини 70-х років XVIII ст. До другого – твори, написані з середини 70-х років XVIII ст. до кінця життя. Крім філософських творів, тут публікуються понад 120 листів Сковорода, значна частина яких написана латинською мовою, здійснені Сковородою переклади творів Плутарха і Цицерона та інші матеріали, які є джерелом вивчення життя, творчості та світогляду мислителя. У другому томі вміщено написану М. Ковалинським біографію Г. С. Сковорода та кілька листів до Сковорода його сучасників.

Сковорода, Г. Поезії [Текст] / Григорій Сковорода ; упоряд. та прим. В. В. Яременка; вступна стаття І. І. Пільгука. – Київ : Радянський письменник, 1971. – 222 с. – (Бібліотека поета).

І в поезії Григорій Сковорода був філософом – її пронизують роздуми про смисл людського життя, істинне щастя, доброту, чесність. Вище над усе поет-філософ ставив свободу. В основу кожної пісні збірки духовної лірики «Сад божественний пісень» автор вкладає «зерно» із Святого письма. Книга вміщує також переклади М. А. Мюре, Овідія, Вергілія, Горація, Сидронія Гозія, «Байки Харківські».

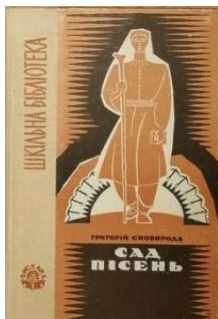
Сковорода, Г. С. Розмова про істинне щастя [Текст] / Г. С. Сковорода; пер. укр. мовою, приміт. В. О. Шевчука. – Харків: Прапор, 2002. – 280 с.

До книги включено поезії, байки, філософські трактати, діалоги, притчі та афоризми великого українського мислителя, богослова, філософа, письменника-гуманіста, просвітителя і педагога Г. С. Сковороди.

Сковорода, Г. Сад божественних пісень [Текст] : вірші, байки, діалоги, притчі / Григорій Сковорода ; упоряд. В. Шевчук. – Київ : Національний книжковий проект, 2011. – 336 с. – (Бібліотека шкільної класики).

До збірки духовної лірики «Сад божественний пісень» увійшли поезії, байки, притчі, філософські трактати, листи, написані книжною українською мовою, латинською, слов'янською і наближеною до російської в перекладі на нову українську літературну мову. Вони відкривають сучасному читачеві дивосвіт думок і образів великого народного мислителя.

Сковорода, Г. Сад пісень [Текст]: вибрані твори / Г. Сковорода. – Київ : Веселка, 1968. – 199 с.

«Великий наш філософ щедро залишив нам спадщину по собі: обсягом широку, змістовністю глибоку і щодо світогляду свого – чисту та моральну...».

Павло Тичина

Сковорода Г. Твори = Works [Текст]: у 2 т. / Г. . – Київ : Обереги, 1994. – (Гарвард. б-ка давнього укр. письменства).

Т. 1. Поезії. Байки. Трактати. Діалоги. [Текст] / Григорій Сковорода ; передм. М. Мишанича. – Київ : Обереги, 1994. – 528 с.

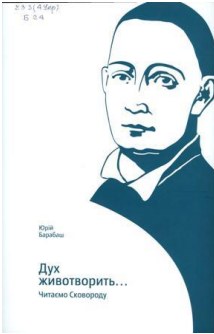
Т. 2. Трактати. Діалоги. Притчі. Переклади. Листи [Текст] / Г. Сковорода. –

Київ : Обереги, 1994. – 480 с.

До двотомника творів Г. Сковорода увійшли твори видатного українського письменника-гуманіста, філософа і мислителя, просвітителя і педагога, предтечі нового українського письменства. Написані книжною староукраїнською мовою і вперше повністю перекладені на нову українську літературну мову, вони відкривають сучасному читачеві дивосвіт думок і образів великого народного любомудра. Цим виданням відкривається третя, україномовна серія «Гарвардської бібліотеки давнього українського письменства».

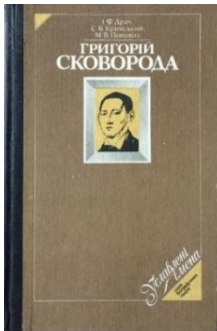
Бібліографічний огляд творів про Григорія Сковороду

Барабаш, Ю. Дух животворить... [Текст]: читаємо Сковороду / Ю. Барабаш. – Київ : Темпора, 2014. – 462 с.

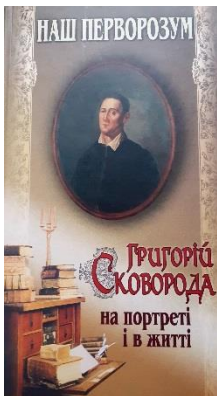
Книга Юрія Барабаша «Дух животворить...» – це спроба «повільного читання» поетичних та філософсько-богословських творів великого українського письменника і мислителя Григорія Сковороди, доповнена літературними та історичними коментарями. Видання містить також розповідь про життя і творчий шлях

мандрівного філософа-просвітителя.

Григорій Сковорода : біографічна повість [Текст] / І. Драч, С. Кримський, М. Попович. – Київ: Молодь, 1984. – 216 с.: фотоіл. – (серія «Уславлені імена»).

У книзі розповідається про життя та діяльність Григорія Сковороди – гуманіста, поета, філософа та просвітителя другої половини XVIII ст.

Наш перворозум. Григорій Сковорода на портреті і в житті [Текст]: фотокнига / авт. та упоряд.: В. Стадніченко, М. Шудря. – Київ: Спалах, 2004. – 178 с.

Фотокнига «Наш перворозум» – продовження низки видань що їх започаткувало видавництво «Спалах» про славетних діячів історії та культури України. Загадкова постать великого українського філософа Григорія Савича Сковороди приваблювала багатьох дослідників. Проте автори цієї книги – відомі журналісти, лауреати Національної

премії імені Тараса Шевченка – Володимир Стадниченко й Микола Шудря знайшли самобутню художню форму де у витонченій ліричній манері і водночас глибинно відтворено добу, на тлі якої розгорталися події із життя Г. С. Сковороди, означені скупими документальними свідченнями, багатющим ілюстративним матеріалом стосовно його сучасників, місць, де народився й перебував він – від Слобожанщини й до Угорщини, Чехії, Словаччини, Польщі, Німеччини, Італії.

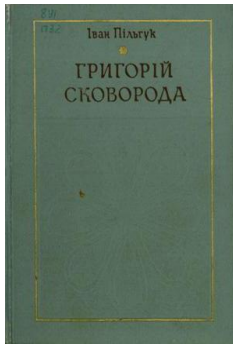
Видання, безперечно, викличе велике зацікавлення широких читацьких кіл – учнів, студентів, шанувальників української історії, літератури й тих, хто стежить за розвитком філософської думки в Україні.

Осмир. Сучасність мудрости Г. Сковороди [Текст]: світоглядний нарис / Осмир, О. Банях. – Львів: Література та мистецтво, 2020. – 136 с.

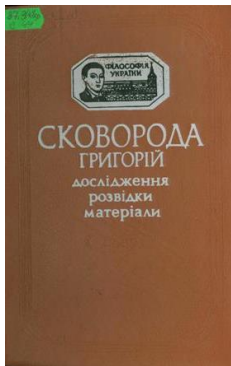
За визнанням ЮНЕСКО, Г. С. Сковорода входить у п'ятірку найвизначніших мудреців всіх часів і народів. Тож заглиблюючись у мудрість Сковороди, ми проникаємо в духовну спадщину людства. Витікаючи із джерела української звичаєвої культури та українського світогляду, мудрість Сковороди є вселюдською, це планетарне мислення високої людини, високого Духу і Свідомости. У філософській спадщині українського мандрівника гармонійно поєднані первинні засади людського буття: світогляду, релігії, моралі, устрою, економіки... Мудрість є ґрунтом при творенні України і врешті щастям кожного і всіх водночас. Автори світоглядного нарису вдало зіставили мудрість Г. Сковороди із новітніми науковими дослідженнями і релігійними основами, адже таким чином визначається Істинність того чи іншого твердження, науки і дійсности. І з цього погляду Сковорода є неперевершеним, бо поєднання релігії, науки і філософії є саме тим чинником, який має витворити нові парадигми, нові світоглядні основи, що сьогодні є найбільш актуальним у зв'язку із критичним станом людської цивілізації. Автори старалися розкрити унікальність мудрости Г. Сковороди, її простоту, досконалість, універсальність і всімкорисність. Наука Г. Сковороди розрахована на будь-який рівень Сродности, адже бути Щасливим – це бути Людиною. Світоглядний нарис адресований тим юним і дорослим, хто прагне бути Людиною

Щасливою, хто прагне Пізнати Себе й зазнати отого Другого Народження – утвердитися Людиною.

Пільгук, І. Григорій Сковорода [Текст]: художній життєпис / І. Пільгук. – Київ : Дніпро, 1971. – 260 с.

У своїй книзі автор змалював складний життєвий і творчий шлях ученого і письменника. Перед читачем постають картини його навчання в Київській академії, перебування в столичній капелі, висвітлено період педагогічної праці та численні зустрічі з видатними людьми того часу. У виданні використано багато документальних матеріалів. Книга розрахована на широке коло читачів

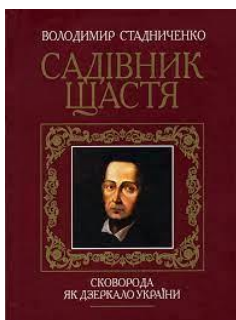

Сковорода Григорій: дослідження, розвідки, матеріали [Текст]: збірник наукових праць / упоряд.: В. М. Нічик, Я. М. Стратій. – Київ: Наукова думка, 1992. – 384 с.

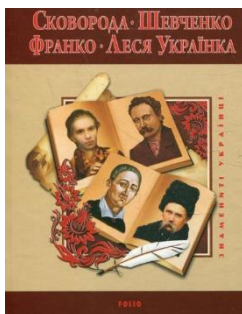
Збірник присвячено філософсько-світоглядному аналізу творчої спадщини Г. С. Сковорода у контексті української та світової культури. Подано статті та уривки з творів учених України, української діаспори та західних науковців. Книга адресована філософам, історикам, літературознавцям, усім, хто цікавиться історією філософії і культури.

Стадниченко, В. Садівник щастя. Сковорода як дзеркало України [Текст] / В. Стадниченко. – Київ: Криниця, 2012. – 496 с.

Книга Садівник щастя – щира й чесна авторська спроба виписати об'ємний образ Григорія Сковорода – видатного українського філософа, письменника, мораліста. Постать мислителя зіткана стереоскопічно: з мандрівних доріг Сковорода

Україною і світом, із проєкцій його творчої спадщини на наш час, з прямого дотику його вчення й моральних приписів до тривожних викликів XXI століття. Звідси несучий стрижень книги – органічне поєднання сквородинівської науки про щастя людини, природженість її до праці на землі із глобальною вимогою сучасності – сталим (гармонійним) розвитком суспільства. Рельєфний обрис мислителя вдало доповнюють спогади людей, що обрали в житті сквородинську стежу. Високий образ поета Сквороди вивершує ліричне мереживо віршів поетів минулого й сучасних. Книга звернена до вдумливого читача, який відчуває потребу приєднатися до сучасного сквородинівського руху, зробити свій внесок у духовну сквородинізацію України як тест на майбутнє нашої нації.

Ушкалов, Л. Григорій Скворода [Текст] / Л. Ушкалов // Григорій Скворода. Тарас Шевченко. Іван Франко. Леся Українка / Л. Ушкалов, Т. Панасенко. – Луцьк, 2012. – С. 3-109.

Філософ, поет, музикант і педагог Григорій Скворода; геніальний поет, великий Кобзар Тарас Шевченко; письменник, публіцист, перекладач, етнограф Іван Франко; славетна поетеса і драматург Леся Українка — їхні імена назавжди увійшли до скарбниці національної культури, а багата творча спадщина і сьогодні служить людям. Інакше не могло і бути, бо кожний з них на своєму етапі був виразником і провідником найбільш передових ідей свого часу.

Ушкалов, Л. Ловитва невловного птаха: життя Григорія Сквороди [Текст] / Л. Ушкалов. – Вид. 2-е. – Київ: Дух і літера, 2017. – 368 с. – (Серія «Постаті культури»).

У цій книзі на основі багатого джерельного матеріалу Леонід Ушкалов подає біографію українського філософа й богослова Григорія Сквороди (1722–1794). Утім, це не лише життєпис видатної людини – тут постає яскравий образ України XVIII

століття. Одинадцять розділів книги, в яких змальовано життя Сковороди, обрамлені двома окремими сюжетами – *Prelude* та *Finale*, що покликані надати біографії Сковороди якомога більшої глибини, а також показати його першорядну роль в українській духовній традиції.

Ушкалов, Л. Сковорода, Шевченко, фемінізм... : статті 2010–2013 років [Текст] / Л. Ушкалов. – Харків : Майдан, 2014. – 312 с.

До нової книги професора Леоніда Ушкалова увійшло півтора десятка статей, написаних упродовж 2010–2013 років. У них розглядається низка історико-літературних, філософських, богословських та культурологічних питань, пов'язаних передовсім із творчістю Григорія Сковороди та Тараса Шевченка.

Чижевський, Д. Філософія Г. С. Сковороди [Текст] / Д. Чижевський; передм. Л. Ушкалова. – Харків : Прапор, 2004. – 272 с.

Фундаментальна монографія Дмитра Чижевського «Філософія Г. С. Сковороди» вперше побачила світ у Варшаві 1934 року як двадцять четвертий том праць Українського Наукового Інституту. На багатому джерельному матеріалі Чижевський досліджує засади скovorодинської метафізики, антропології, етики тощо, розмірковує про місце та роль Сковороди в європейській філософській традиції. Ця книга стала класикою історико-філософської скovorодіяни.

*****

3 грудня 1722 року народився Григорій Сковорода [Електронний ресурс]: [біогр.] // Християни для України . – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2020. – Режим доступу: <https://c4u.org.ua/3-brudnia-1722-roku-narodyvsia-hryhorij-skovoroda/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 08.07.2022.

7 цікавих фактів про Григорія Сковороду та його мудрі поради [Електронний ресурс] // Освіта 24 . – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2020. – Режим доступу: <https://dovidka.biz.ua/grigoriy-skovoroda-biografiya-korotko/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 04.07.2022.

Біографія Г. С. Сковороди [Електронний ресурс] Держава науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], [?]. – Режим доступу: <http://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliohrafichni-resursy/vydatni-pedahohy/10839-2/biografiya-g-s-skovoroda/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 04.07.2022.

Боровський, В. «Сковорода є власністю українського народу, християнського світу і людства» [Електронний ресурс] / В. Боровський // Історична правда. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2017. – Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2017/09/25/150708/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 08.07.2022.

Ви могли цього не знати: Григорій Сковорода [Електронний ресурс] // ВОКМАЛ – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], [?]. – Режим доступу: <https://bokmal.com.ua/teenside-hryhorii-skovoroda/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 08.07.2022.

Видатні історичні постаті України. Особистості що внесли значний вклад в становлення України. Григорій Сковорода [Електронний ресурс] // History. Твоя бібліотека. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], [?]. – Режим доступу: <https://uahistory.co/mark/skovoroda.html>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 04.07.2022.

Григорій Сковорода [Електронний ресурс]: [біогр., твори] // UkrBooks.com. українська та світова література. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], [?]. – Режим доступу:

http://ukrbooks.com/ua/Skovoroda_Grygorij_Savych/, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 06.07.2022.

Григорій Сковорода [Електронний ресурс]: [біогр., творчість] writers.in.ua. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], [?]. – Режим доступу: <https://www.writers.in.ua/writer/grigoriy-skovoroda/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 06.07.2022.

Григорій Сковорода біографія коротко [Електронний ресурс] // Dovidka.biz.ua . – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], [?]. – Режим доступу: <https://dovidka.biz.ua/grigoriy-skovoroda-biografiya-kоротко/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 04.07.2022.

Григорій Сковорода та його просвітницька діяльність [Електронний ресурс]: [біогр.] // ЗНО КЛУБ. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], [?]. – Режим доступу: <https://znoclub.com/mova-ta-literatura/549-grigoriy-savich-skovoroda.html>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 08.07.2022.

Григорій Сковорода: Знав дату власної смерті та втік від нареченої – цікаві факти [Електронний ресурс] // ТЦ Тут цікаво. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2020. – Режим доступу: <https://tut-cikavo.com/pro-ukrainu/vydatni-liudy/957-grigoriy-skovoroda>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 04.07.2022.

Козюра І. Григорій Сковорода – витоки великої подорожі [Електронний ресурс] / І. Козюра // Все о туризме. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2020. – Режим доступу: https://tourlib.net/statti_ukr/kozyura2.htm, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 08.07.2022.

Олійник, Л. Музичний світ Григорія Сковороди [Електронний ресурс] / Л. Олійник // Музика. Український інтернет-журнал. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2018. – Режим доступу: <http://mus.art.co.ua/muzychnyj-svit-hryhoriya-skovorody/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 08.07.2022.

Сковорода Григорій Савич [Електронний ресурс] // Вікіпедія: вільна енциклопедія. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2022. – Режим доступу: <http://mnk.org.ua/novini/iaroslav-stetsko-miriate-sili-ne-realmim-a-bazhanim/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 04.07.2022.

Сковорода Григорій Савич [Електронний ресурс] // Герої України. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], [?]. – Режим доступу: <http://heroes.profi-forex.org/ua/skovoroda-grigoriij-savich>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 04.07.2022.

Сковорода Григорій Савич [Електронний ресурс] // ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2011. – Режим доступу: <http://hnpu.edu.ua/uk/skovoroda222>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 04.07.2022.

Ткаченко, О. Не тільки філософ: багатогранність постаті Григорія Сковороди [Електронний ресурс] / О. Ткаченко // LB.ua. Дорослий погляд на світ. Блог Олександра Ткаченка. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2022. – Режим доступу: https://lb.ua/blog/olexandr_tkachenko/505618_tilki_filosof_bagato_grannist.html, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 08.07.2022.

Циганкова, А. Григорій Сковорода – наш провідник у майбутнє [Електронний ресурс]: [до 296 річ. від. дня народж. видатного філософа] / А. Циганкова // Переяслав. Офіційний сайт Переяславської ОТГ . – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2018. – Режим доступу: <https://phm.gov.ua/?p=42599>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 08.07.2022.

Штогрін, І. Григорій Сковорода. Український філософ, якого досі вітають із днем народження [Електронний ресурс] / І. Штогрін // Радіо Свобода. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2020. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/skovoroda-savych-filosof-den-narodzhennya/30982195.html>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 04.07.2022.

Зміст

Життєвий шлях Григорія Сковороди	3
Григорій Савич Сковорода новатор в галузі вокальної педагогіки	8
Григорій Сковорода у мистецтві	10
Цікаві факти про Григорія Сковороду	12
Увічнення пам'яті Григорія Сковороди	15
Бібліографічний огляд творів Григорія Сковороди	16
Бібліографічний огляд творів про Григорія Сковороду	21